

Opatija je naselje mlado po izgledu i vremenu postanka, mada njen zametak (crkvice sv. Jakova) datira iz srednjeg vijeka. U pisanim dokumentima se spominje 1453. u jednoj buli pape Nikole V, ali se osamljeni samostan benediktinaca tu nalazio mnogo ranije. Navodi se da su ga oko 1300. godine s mora napali i opljačkali gusari. Po tom samostanu i stupu uz obalu mora, za koji su zacijelo vezivani ribarski čamci, latinski izvori ovo mjesto nazivaju *Abbatia sancti Jacobi ad Palum*. Prijevodom prve riječi (tal. *Abbazia* — opatija, gdje stanuju opati) nastalo je današnje ime Opatija.

Do 19. st. Opatija nije dobila ozbiljniji impuls koji bi izazvao njen brzi rast. Ostala je malo i nepoznato mjesto, čak i u fazi prosperiteta kvarnerskog jedrenjaštva, od kojeg su najviše profitirali Mali Lošinj, Lovran i Volosko. Preokret u razvoju i načinu života Opatije nastaje onoga trenutka, kada su se na sjevernom Jadranu počela osjećati turistička strujanja iz zaleđa. Zahvaljujući turizmu ubrzo se izvukla iz anonimnosti i ucrtana je na geografske karte. Opatija je s vremenom preuzela centralne funkcije susjednom Voloskom i postala zimovališno-zdravstveni, a kasnije i kupališni, centar zavidne reputacije. Pri tome su presudnu ulogu odigrali: povoljan položaj blizu sutoka kopnenih saobraćajnica, prirodni ambijent i veoma prijatna klima.

PREDNOSTI POLOŽAJA

Geografsko-turistički položaj Opatije na obali istočnog prigorja Učke je vrlo povoljan. Ona je centar kupališnog kompleksa, što se proteže od Preluka, preko Ičića, Ike, Lovrana i Medveje, do Mošćeničke Drage na jugu. Taj petnaestak kilometara dugački niz obalnih naselja tvori Opatijsku ili (često nazivanu historijskim imenom) Liburnijsku rivijeru. Veoma je cijenjena na turističkom tržištu i lako pristupačna iz nacionalnog ili šireg evropskog zaleđa. Izdvajamo prednosti prema glavnim emitivnim zonama posjetilaca, kopnenim komunikacijama (duž kojih se formiraju veliki tokovi prometa putnika) i glavnim ulaznim turističkim vratima Jugoslavije.

a) Najprije pogledajmo prednosti položaja Opatije prema zapadnom susjedu, jer su Talijani naši česti gosti i dobri potrošači. Glavno i potencijalno tržište nalazi se na sjeveru jako urbaniziranog i gospodarski razvijenog Apeninskog poluotoka. Opatija je bliža dvomilijunskom Milanu za oko trista kilometara nego čuveni Sorrento i Amalfi kraj Napulja. Veliki broj turista s talijanskog sjevera dolazi na odmor u Istru i Kvarner, iz razloga što su nam plaže manje pretrpane kupaćima, more je čišće, a ugostiteljske usluge jeftinije. Pored svega, ne treba zanemariti ni susjedstvo pograničnog Trsta u

Sl. 1. Geografski položaj Opatije na sjevernom Jadranu
 Abb. 1. Geographische Lage von Opatija an der Nordadria

kojem živi dosta optanata iz ovoga kraja i naviku Talijana da masovno odlaze na vikende i izlete blagdanom.

Drugi veliki turistički disperziv predstavlja srednje Podunavlje, napose dvomilijunske metropole Austrije i Mađarske. Beč i Budimpešta su prostorno bliži Opatiji od Beograda. Dva direktna jugoslavenska susjeda na sjeveru, tj. Austrija i Mađarska, te Čehoslovačka, nemaju more. Iz te tri zemlje najkraći putovi do toplog Jadrana vode prema Opatiji, odnosno Rijeci. Ovamo naginje i posjeta iz Savezne Republike Njemačke, neosporno najvećeg turističkog rezervoara Starog kontinenta.

Opatija je povoljno položena i prema domaćem tržištu zadovoljstava, prvenstveno u odnosu na sjeverozapadnu Hrvatsku i Sloveniju čije stanovništvo ima zavidan standard, pa može izdvajati sredstva za putovanja u svrhu rekreacije. Kvarneru najviše gravitira stanovništvo Zagreba (31. ožujka 1971. — 602 205) i ostalog dijela gusto naseljenog savsko-dravskog međuriječja. Iz Ljubljane i drugih industrijskih središta Ljubljanske kotline dolazi u Opatiju veliki broj turista u ljetne i prazničke posjete. Radna i životna sredina stanovnika dvaju navedenih republičkih centara potencira širenje rekreacijskog kruga, a veliki broj vlasnika osobnih automobila i skraćeni radni tjedan olakšavaju vikende do mora.

b) Saobraćajne veze s gravitacijskim zaleđem su dobre i raznovrsne, pogotovo prema Rijeci, našoj najvećoj pomorskoj luci, od koje je Opatija udaljena svega desetak kilometara. Rijeka se nalazi u ljevkastom sutoku dvaju magistralnih cestovno-željezničkih putova što dolaze iz unutrašnjosti. Jedan prolazi kroz Postojnska vrata (609 m apsolutne visine) kao najniži prijelaz između Moravskih vrata, Bečke zavale i Mediterana, a drugi se iz Panonije probija kroz Gorski kotar gdje je planinski bedem Dinarida najuži. Tako se u riječkom saobraćajnom čvoru vezuju elektrificirane željeznice iz smjera Ljubljane (Trsta) i Zagreba, te najkraće asfaltne linije koje spajaju Auto-put bratstva i jedinstva s jadranskom magistralom. Stoga je Rijeka veliki prihvatno-tranzitni turistički centar iz kojega se putnici razilaze prema opatijsko-istarskom i crikveničko-vinodolskom primorju. Jedan dio gostiju (od 1970.

godine) pristiže preko kvarnerskog aerodroma kod Omišlja na otoku Krku. Prijevoz putnika od zračne luke do Opatije (43 km) trajektom i autobusom traje skoro jedan sat.

c) Slijedeća prednost Opatije jeste njen položaj pred glavnim turističkim vratima Jugoslavije. Ta se vrata nalaze na jugoslavensko-talijanskim pograničnim prijelazima iz smjera Trsta, a od Opatije su udaljena svega oko šezdeset kilometara. Kozina (prema Opatiji i Rijeci), Fernetiči kod Sežane (prema Postojni i Ljubljani) i Skofije kraj Kopra (prema Umagu i Puli) propuste godišnje više motornih vozila i stranih turista nego ostale pogranične postaje svih sedam susjednih zemalja zajedno! S te strane nam naviru posjetioci iz zapadne i jednog dijela centralne Evrope.

d) Naposljetku, valja dodati da je malo kupališta izvan okvira istarsko-kvarnerske regije koja svojim gostima mogu ponuditi tolik izbor atraktivnog turističkog sadržaja za izlete kao Opatija. Njeno najbliže izletišta je Učka (1396 m) s koje se otvaraju vidici na instruktivne pejzaže Istre, Kvarnera i Gorskog kotara. Nadalje, Gorski kotar sa svojim skijalištima zimi i u proljeće omogućava dvojne aranžmane na relaciji more—planine. Nedaleko Opatije su sigasti ukrasi Postojne i ostalih jama notranjskog krša južne Slovenije. Na doseg jednodnevnog izletničkog njihaja nalaze se Plitvička jezera u sjeveroistočnoj Lici, antički spomenici Pule i znamenitosti Venecije.

SPECIFIČNOSTI KLIME

Ugodna podneblja su postala veoma privlačan faktor prirodne sredine i najčešće predstavljaju odlučujući momenat pri izboru cilja rekreacijskih putovanja. Stoga se milijuni turista opredjeljuju da odmor provedu na Jadranu i ostalom dijelu evropskog Mediterana gdje vlada ugodna klima.

Primorje Opatije ima posebnu varijantu mediteranske klime čije su zdravstvene vrijednosti dokazane još u vrijeme kada se ovdje nalazio jedan od najvećih prirodnih sanatorija na jugu Evrope. Opatija je zimi zaštićena od snažnih udara takozvane riječke bure, a ljeti se u njoj nikad ne pojavljuju nesnosne vrućine. Ona spada među slabije osunčana morska kupališta u nas i ujedno, po količini oborina, predstavlja najvlažniju točku na obali Jadrana. Te specifičnosti klime proizlaze iz prisojnog položaja u zaklonu Učke, bujne vegetacije u samom mjestu i visokih šuma koje pokrivaju istočne padine Učke, čineći je najšumovitijom primorskom planinom. Zatim, osjeća se blizina Gorskog kotara, te utjecaj ciklonalnih zračnih struja što dolaze sa zapadnog Mediterana i preko Istre prolaze u smjeru Panonije.

Temperatura zraka u Opatiji (za razdoblje 1954—1963) pokazuje ove prosječne vrijednosti: proljeće 12,7, ljeto 22,7, jesen 14,9 i zima 6,2 °C, dok srednja

Kupališna sezona na otvorenom traje kontinuirano od lipnja do kraja rujna. Ona je određena temperaturom zraka i mora iznad 18 °C. Kao što smo naglasili, na primorju Opatije nema nesnosne ljetne žege. Zato je osobito godišnja temperatura iznosi 14,1 °C. Amplituda između najhladnijeg siječnja i najtoplijeg kolovoza seže do 17,7 °C. Proljeće je ugodno za odmor, budući da je svibanj u Opatiji topliji (17,0 °C) nego u Nici (16,6 °), koja i danas nosi epitet »turističke prijestolnice svijeta«. Ukoliko potraje vedro i tiho vrijeme, prvi kupaći se na opatijskim plažama pojavljuju već početkom svibnja.

Tabl. 1 Temperatura zraka u Opatiji (1954—1963)¹

Mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Srednja temperatura	5,5	5,7	8,5	12,7	17,0	21,0	23,2	23,2	19,9	14,7	10,2	7,3	14,1 °C
Temperatura u 14 sati	7,7	8,4	11,3	15,4	19,9	23,7	26,5	26,8	21,3	17,8	12,4	9,2	16,7 °C
Aps. maks.	16,0	21,0	22,6	28,6	29,4	34,4	35,3	37,0	33,0	28,5	20,0	17,2	37,0 °C
Aps. min.	-8,6	-10,6	-6,5	0,4	3,4	7,6	11,2	11,4	9,5	2,2	-1,5	-7,0	-10,6 °C

Tabl. 2. Smjer i srednja čestina vjetrova u % (1954—1963)²

Mjesto	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calma	Dominirajući vjetar
Rijeka	9,3	43,6	2,4	6,1	6,9	12,0	2,5	16,1	19,4	NW i W
Opatija	12,0	9,4	2,3	3,8	9,6	11,5	15,4	4,2	13,0	NE i SW

Tabl. 3. Relativna vlaga zraka u %

Mjesec	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Opatija ³ (Ø 1954—1963)	70	70	69	69	68	69	65	66	70	75	78	74	70
Venecija ⁴ (Ø 1955—1964)	77	75	74	73	71	72	71	71	75	78	80	77	74

¹ Savezni zavod za statistiku, Meteorološki godišnjak, godišta 1954—1963, Beograd.

² Savezni zavod za statistiku: Meteorološki godišnjak, godišta 1954—1963, Beograd.

³ Savezni zavod za statistiku: Meteorološki godišnjak, godišta 1954—1963, Beograd.

⁴ Supplemento al Bollettino, N. 3, 1968, Centro di documentazione, Roma 1968.

pogodna za rekreaciju srčanih bolesnika i posjetilaca iz područja viših geografskih širina. S turističkog stanovišta značajno je promatrati i kretanje noćnih temperatura. Opatija u tom pogledu nema konkurencije, napose u odnosu na naše obalne centre južnije od Zadra. Našu tvrdnju potkrepljujemo usporedbom prosječnih temperatura Opatije i Dubrovnika u 14 i 21 sat za kolovoz. Razlika između prvog popodnevnog i večernjeg mjerenja u Dubrovniku iznosi 2,5 °C a u Opatiji 5,0 °C. Opatija se noću brže rashlađuje, jer do nje dopire planinski dah Učke. Pred zoru se temperatura redovito spušta na 17 do 18 °C, što znači da tu nema sparnih noći u kojima bi ljudski organizam patio od prekomjernog znojenja ili nesanice.

Zime su blage zbog utjecaja toplog mora i jugoistočne ekspozicije naselja u zaklonu od hladnog kontinentalnog vjetra. Živa se u termometru malokad spušta ispod ništice i kratko se zadržava. Izuzetak čini 1956. godina kada je evidentiran negativni temperaturni srednjak (minus 0,4 °C) za cijelu veljaču. Desetog veljače iste godine registriran je dosad najniži apsolutni minimum — minus 10,6 °C. Ponekad, u najhladnijim mjesecima, u toku dana, izmjeri se temperatura od 21 °C! Zimi je ovdašnje podneblje osobito ugodno i za zdrave osobe i za one s narušenim zdravljem. Stoga liječnici specijalno preporučuju boravak u Opatiji od kasne jeseni do ranog proljeća.

Vjetrovi u Opatiji pušu iz različitih smjerova, a po svojim se osobinama razlikuju kopneni i maritimni. Vjetrovitih dana ima najviše zimi kada dominiraju zračna strujanja iz sjeverozapadnog i sjevernog smjera, onda tokom proljeća u kojem prevladavaju vjetrovi iz zapadnog i sjeverozapadnog kvadranta. Tišine su najčešće ljeti.

Za Opatiju je značajno da se nalazi u zavjetrini neugodne bure (NE). Tablica smjerova i čestine vjetrova jasno pokazuje da je čestina bure u Opatiji nekoliko puta manja nego u Rijeci. Taj hladni sjeveroistočnjak bijesni zimi po Kvarneru tolikom žestinom, da ponekad potpuno paralizira pomorski i zračni promet. Dešava se da parobrodi redovne plovidbe ili trajekti ne mogu isploviti iz Rijeke, da se prekoceanski brodovi na sidrištima kljunom okreću u smjeru puhanja bure i da avioni ne mogu aterirati na krčki aerodrom. Nasuprot tome, Opatija i Lovran na zapadnoj obali Kvarnera imaju mali broj dana s vjetrovima olujne snage. Tokom godine anemometar u Opatiji zabilježi prosječno pet dana s vjetrom jačim od osam bofora. U tome su prednosti Opatije za razvoj zimovališnog turizma.

Posjetiocima koji dolaze za vrijeme ljetnih mjeseci posebno prija ritmičko smjenjivanje strujanja zraka — danju s mora, a noću s ohlađenijeg kopna. Maestral (NW) je povjetarac koji ublažuje podnevne žege, osvježava kupaće i podstiče sportove na vodi. Kada maestral predvečer utihne, oko dvadeset i dva sata počinje piriti planinski vjetrić, koji prema naselju pojačano usmjera ravnobranjski reljef padina Učke. Vjetrić se noću najjače osjeća u predjelu Slatine, uz koju su porazmješteni brojni hoteli. Dnevna smjena umjerenih vjetrova pospješuje disanje kod šetača, poboljšava cirkulaciju krvi i djeluje umirujuće na nervozne osobe.

Jugo (SE) dolazi s pučine mora, a njegova je snaga prilično oslabljena zato što Opatiju štite otoci Krk i Cres koji se nalaze na vanjskoj strani Riječkog zaljeva. Jugo uznemiruje more i podiže valove. Razbijanjem valova o vapnenačku obalu, u zrak pršte korisne slične kapljice morske vode, zvane morski aerosoli. Oni se u atmosferi miješaju s biljnim aerosolima (mirisom lovora i eteričnih ulja) koji se isparavaju iz bujne mediteranske vegetacije

parkova i šuma. Morski i biljni aerosoli dugo lebde u zraku i slove kao prirodni inhalatorij koji ljekovito djeluje na respiratorne organe. Inače, jugo je topli, vlažni vjetar, što donosi kišu i pojačava relativnu vlažnost zraka.

Relativna vlaga zraka u Opatiji je nešto malo veća od vrijednosti u kojima se čovjek najbolje osjeća (relativna vlažnost 60 % u kombinaciji s temperaturom zraka 22 °C i osvježavajućim lahorom). Prosječna relativna vlaga, izražena u postocima, kreće se kako to pokazuje naša tablica:

Od svih mjeseci, srpnj (65 %) i kolovoz (66 %) pokazuju najmanji stupanj zasićenosti zraka. Znamo li da temperaturni srednjak ta dva mjeseca iznosi 23,2 °C, lako je zaključiti, da se Opatija sredinom ljeta približava optimalnim vrijednostima za boravak i relaksaciju. Od ljeta prema kraju jeseni relativna vlaga se postupno povećava. U rujnu iznosi 70 % (što odgovara godišnjem prosjeku), a u studenom dostiže maksimum od 78 %. Vlažnost zimi ponovo opada zbog utjecaja suhog vjetra bure. Osim po godišnjim dobima, oscilacije se osjećaju i tokom dana. Relativna vlaga zraka veća je navečer i ujutro, a manja u podnevnim satima kada su temperatura i insolacija najveće.

Insolacija je vrlo cijenjeni elemenat klime. Posebno je značajan za one posjetioce koji dolaze radi liječenja reumatizma i išijasa. Prilikom sunčanja na organizam djeluju ultraljubičasti zraci koji izazivaju pigmentaciju kože i ubrzavaju zacjeljivanje rana.

Tabl. 4. Broj sati sijanja sunca u Opatiji (1954—1963)⁵

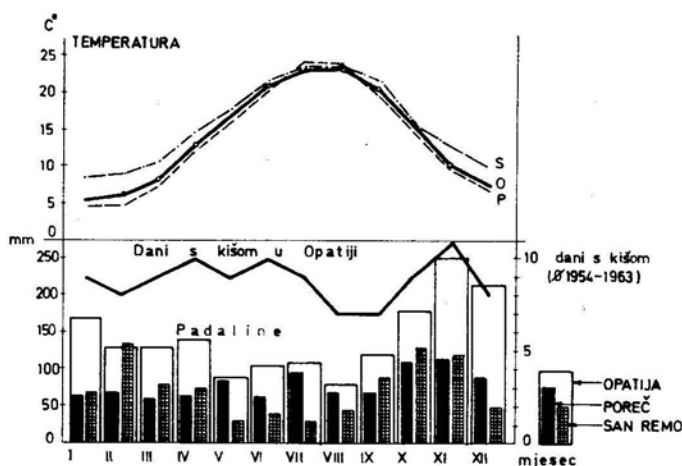
Mjesec	Prosjek	Maksimum	Minimum	Opatija 1961.	Rovinj 1961.
Siječanj	105,2	156,0	47,2	110,4	100,0
Veljača	113,3	187,0	44,8	187,0	185,8
Ožujak	135,2	220,6	76,0	220,6	266,2
Travanj	163,3	222,5	86,9	146,7	209,7
Svibanj	211,0	272,6	139,1	210,9	276,0
Lipanj	226,0	267,8	173,3	244,5	306,4
Srpanj	287,9	315,0	234,6	296,3	338,1
Kolovoz	227,8	338,8	227,8	314,8	337,2
Rujan	189,4	257,6	160,4	257,6	301,1
Listopad	162,7	198,3	113,8	137,4	179,7
Studen	85,3	137,5	59,5	100,0	85,4
Prosinac	79,2	107,4	43,3	68,4	65,8
Zima	297,7	450,4	135,3	365,8	351,8
Proljeće	509,5	715,7	302,0	578,2	751,9
Ljeto	791,7	921,1	601,5	855,6	981,7
Jesen	437,4	593,4	333,7	495,9	566,2
Godišnje	2 036,3	2 680,6	1 372,5	2 295,5	2 651,4
Dnevno	5,6	7,3	3,8	6,3	7,3

⁵ Savezni zavod za statistiku: Meteorološki godišnjak, godišta 1954—1963, Beograd.

Količina sunčevog sjaja u Opatiji prilično varira. Godine 1960. heliograf je evidentirao samo 1 828,5 sati sunca, a 1961. je bilo 2 295,5 sati ili u prosjeku, svakog dana sedamdeset i sedam minuta više. Prosječna godišnja insolacija ne doseže ni 2 100 sati, što Opatiju stavlja u red najslabije osunčanih centara na našoj obali Jadrana. Tako relativno mala količina sunca za Opatiju predstavlja veliki minus koji skraćuje vrijeme kupanja u moru i sunčanja na plaži. Na smanjeno osunčavanje utječe Učka, zastirući ljeti sunce već oko 17,30 sati. Uzmemo li da pojava sjene na plaži označi momenat razilaženja kupaca, moramo priznati da Crikvenica na istočnoj obali Kvarnera i zapadnoistarska kupališta pružaju ljubiteljima mnogo više sunca nego Opatija. Tablica govori da je 1961. godine u Opatiji prosječno svakog dana bilo skoro jedan sat manje sunca u odnosu na Rovinj (2 651,4). Još veća razlika nastaje kada višegodišnju prosječnu insolaciju našeg promatranog mjesta usporedimo s dalmatinskim kupalištima. Sunce u Opatiji najintenzivnije sija od svibnja do rujna, s maksimumom u vrhu kupališne sezone. Tada ima najviše vedrih, a najmanje oblačnih i kišnih dana.

Tabl. 5. Mjesečni raspored oborina u mm (1954—1963)⁶

Mjesto	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	God.
Opatija	168	129	128	141	91	105	108	78	119	182	253	217	1 720
Poreč	67	71	61	65	85	63	94	70	68	112	114	92	962
Hvar	62	67	72	61	32	35	34	30	46	81	118	88	726
Sanremo	46	134	82	72	27	39	30	44	89	130	118	49	860

Sl. 2. Dijagram srednjih mjesečnih temperatura i oborina u Opatiji (O), Poreču (P) i Sanremu (S)

Abb. 2. Diagramm der mittleren monatlichen Temperaturen und die Niederschläge in Opatija (O), Poreč (P) und Sanremo (S)

⁶ Savezni zavod za statistiku: Meteorološki godišnjak, godišta 1954—1963, Beograd.

Padaline se pretežno javljaju u vidu kiše, dok je snijeg rijetkost koja za domaće ljude i goste predstavlja svojevrsnu atrakciju. Kako je za turizam važno poznavanje rasporeda i načina izlučivanja padalina to na tablici prikazujemo mjesečni raspored i srednju visinu padalina (u mm) od 1954. do 1963. godine.

Svake godine Opatija prosječno bilježi sto i šest dana s kišom (1960. bila su 134 kišna dana). Ukupna količina vodenog taloga oscilira između 1 324 mm (1954. god.) i 2 649 mm (1960. god.), dok godišnji prosjek doseže 1 720 litara na jedan četvorni metar! A to je približno isto koliko zajedno primaju Poreč na zapadnoj obali Istre i talijansko kupalište Sanremo u podnožju Primorskih Alpa. Tolika suma padalina u Opatiji više odaje sliku nekoga planinskog nego obalnog mediteranskog lokaliteta. Primarni maksimum javlja se u jesen (studen — 253 mm) a sekundarni zimi (prosinac — 217 mm).

Raspored padalina i način njihovog izlučivanja ide u prilog ljetnom turizmu, jer su najsušni mjeseci: kolovoz (78 mm), svibanj (91 mm), lipanj (105 mm), srpanj (108 mm) i rujan (119 mm). Očito je da ovdje i ljeti ima dosta vlage. Za četiri kupališna mjeseca, u Opatiji se izluči više kiše nego u Hvaru u najvlažnije godišnje doba. Na sreću, uglavnom je riječ o prolaznim grmljavinskim pljuskovima koje donosi »temporal« (nevera, nevirijeme) sa zapada. Najsušni mjesec, kolovoz, prosječno bilježi sedam kišnih dana, što će reći, da usred kupališne sezone u Opatiji kiši svakih četiri-pet dana. Pljuskovite kiše obično dolaze u popodnevrim satima. One rastjeraju kupače, pročiste i osvježe zrak. Često, već poslije jednog sata nastupi razvedranje. Sunce se pojavi i novi dio kupača ponovo izmami na plaže, dok ostali turisti poslije pljuskova izlaze u šetnju, udišući zrak obogaćen ozonom.

VRSTE SMJEŠTAJNIH OBJEKATA I KAPACITETI

U svim vrstama smještajnih objekata Opatija odjednom može prihvatiti oko šest i pol, a područje njene općine preko šesnaest tisuća gostiju. Stvarne mogućnosti su nešto veće, jer u tablici 6. za Opatiju nismo naveli 710 takozvanih pomoćnih kreveta, ni kapacitete Zavoda za talasoterapiju.

Tabl. 6. Broj kreveta po vrstama smještajnih objekata 1972.⁷

Vrste objekata	Mjesto Opatija	%	Općina Opatija	%
Hoteli	4 682	72,7	6 687	41,7
Privatne sobe	1 587	24,6	4 538	28,3
Odmarališta	170	2,7	794	5,0
Kampov:	—	—	4 000	25,0
UKUPNO	6 439	100,0	16 019	100,0

⁷ Stanje 31. kolovoza, prema evidenciji Zavoda za statistiku u Rijeci.

Opatija ima trideset dva hotela. Zajedno s pripadajućim depandansama, oni raspolažu sa 4 682 kreveta (72,7 %) i čine osnovu smještajne ponude. Hoteli su različitih kategorija i dobrim su dijelom funkcionalno podešeni za cjelogodišnje poslovanje. Vodeće hotelske kuće su »Ambasador« (L kat.) i »Kvarner« (A) koji standardom i kvalitetom usluga mogu zadovoljiti ukuse najizbirljivijih gostiju. Cijena apartmana u »Ambasadoru« za jedan dan kreće se iznad dvadeset američkih dolara. Pet opatijskih hotela posjeduje unutrašnje bazene s temperiranom morskom vodom za kupanje tokom hladnog dijela godine, a neki imaju i vanjska plivališta. Luksuzniji hoteli imaju dvorane za konferencije ili kongrese (»Adriatic«), vlastita parkirališta, garaže, sportske terene itd.

Kućna radinost na opatijskoj rivijeri je dobro razvijena i odlično organizirana. Ona zauzima drugo mjesto u strukturi smještaja i za vrijeme najveće potražnje, ljeti, osigurava od jedne četvrtine, do jedne trećine svih kreveta. Više u Lovranu nego u Opatiji. Namještene sobe u domaćinstvima se izdaju posredstvom turističkih organizacija. Iznajmljivači najčešće prijavljuju jednu dvokrevetnu sobu prve ili druge kategorije. Vlastitim sredstvima ili dobivenim kreditima izvršene su adaptacije mnogih stanova. Komfort je poboljšan ugrađivanjem kupatila i instaliranjem telefona.

Ostale vrste smještajne ponude u Opatiji su gotovo beznačajne. Ona nema kampova, a neznatni kapaciteti nekoliko domova odmora uglavnom služe za prihvatanje domaćih posjetilaca. U Opatiji se nalaze odmarališta Centralnog komiteta SKH, Centralnog odbora Saveza sindikata Jugoslavije, te odmarališta po jedne radne organizacije iz Osijeka i Bečeja.

TRI RAZDOBLJA RAZVOJA TURIZMA

1. Prosperitetno razdoblje za vrijeme Austrije

Primorje na istočnom podgorju Učke privuklo je pažnju izletnika i boravišnih gostiju još u 19. stoljeću, zahvaljujući prvenstveno nekim društveno-historijskim uvjetima i već spomenutim pogodnostima klime. Turizam u Opatiji datira od 1844, kada je tu riječki trgovac žitom i drvom Higinij Scarpa sagradio vilu »Angiolinu«. Domaći ljudi su osjetili puls posjetilaca, pa su pokrenuli akciju za bržu i kompleksniju valorizaciju svoga kraja. U tim nastojanjima su uspjeli, nakon što je Rijeka 1873. godine dobila željeznički spoj s Bečom i Budimpeštom.

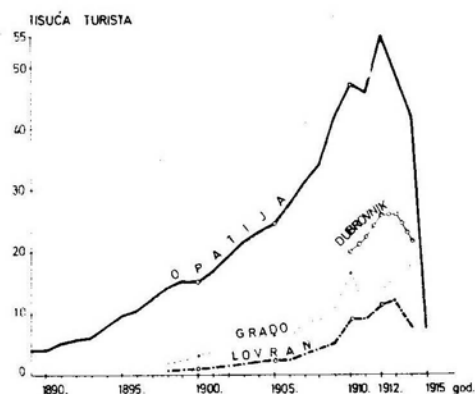
Izgleda da je austrijski krak željeznice prema Rijeci u početku bio nerentabilan. Tražeći izlaz iz krize, uprava Južnih željeznica je napravila najbolji potez, prihvativši sugestiju da turistički aktivira Opatiju. Društvo »Südbahn« je 1882. godine kupilo vilu »Angiolinu« i uz bagatelne cijene rezerviralo susjedne terene za nove objekte. Južna međa zaposjednute obale sezala je do blizu Ičića.

Razvoj Opatije do prvog svjetskog rata tekao je iznad svih očekivanja i prognoza. Važnije datume u njenom turističkom životu donosimo kronološkim redom. Godine 1884. dovršen je hotel »Kvarner« i uređeno je lučko pristanište za putničke brodove. Iza toga (1885. god.) započela je radom klima-

tološka stanica koja je pratila glavne meteorološke elemente i osnovano je društvo »Abbazia« kao ogranak austrijskog turističkog kluba iz Beča. Status primorskog klimatskog lječilišta Opatija je dobila 1889. godine. To je bio stimulus koji ju je snažno porinuo k vrhu evropske turističke ljestvice. Nove priloge afirmaciji dali su joj Šesti kongres slovenskih novinara (1905. god.) i Četvrti internacionalni kongres za talasoterapiju (1908. god.). Opatija je 1907. postala sjedište regionalne turističke organizacije poznate pod imenom »Zemaljski savez za podizanje prometa stranaca na austrijskom primorju«. Program rada Zemaljskog saveza nije bio ograničen samo na Opatiju i Lovran, već su se njegove kompetencije odnosile na Istru i Kvarner, uz napomenu, da ih je namjeravao proširiti i na Dalmaciju.⁸

Prvo razdoblje razvoja turizma u našim krajevima, koje je trajalo do prvog svjetskog rata, donijelo je Opatiji snažan polet i ogromnu afirmaciju. Ona je prednjačila prihvatnim mogućnostima i brojem posjetilaca koje je službena statistika počela pratiti još 1883. godine. Opatija je već tada bila pojam u turističkom svijetu, pa je dobila popularno ime »Nica Jadrana«.

Smještajni kapaciteti mogu se nazrijeti iz ovih podataka: 27. ožujka 1907. bilo je prisutno 4 100, a 20. kolovoza 1910. godine 5 735 turista.⁹ Pretpostavimo li da su na spomenute dane bili okupirani svi kreveti, onda dobivamo maksimalne prihvatne kapacitete Opatije. Iz jednog drugog izvora saznajemo da je Opatija pred prvi svjetski rat raspolagala sa 5 976 turističkih kreveta.¹⁰ Od toga 4 476 u hotelima, pansionima i lječilištima, te 1 500 u kućnoj radinosti. Ukoliko je navedeno stanje i približno točno, proizlazi da je sama Opatija 1913. imala više turističkih kreveta nego sva austrijska Dalmacija od Raba do Bara u Crnoj Gori. Tada je Dalmacija raspolagala sa 3 178 kreveta, od čega je 1 189 bilo u privatnim kućama.¹¹

Sl. 3. Broj turista u Opatiji 1890—1915.
Abb. 3. Zahl der Touristen in Opatija von 1890. bis 1915.

⁸ I. Antunac: Turistička organizacija u Jugoslaviji — postanak i razvitak, str. 28, Zagreb, bez godine.

⁹ Kur und Bade-Zeitung der Österreichischen Riviera, 6. Jahrg., Nr. 3, str. 3, Abbazia 1911.

¹⁰ I. Blečić — B. Lunaček: Turizam opatijske općine, Riječka revija, br. 6, str. 299, Rijeka 1956.

¹¹ Österreichisches Statistisches Handbuch (podaci za 1913), str. 62, Wien 1917.

Broj evidentiranih posjetilaca po dekadama kretao se ovako: 1890. bilo je 4 009, 1900. bilo je 14 863, a 1910. godine 47 064 turista. Opatija je u prvom razdoblju zabilježila 1912. najveći broj posjetilaca i to blizu pedeset i pet tisuća gostiju.¹² Od 1890. do 1912. godine fizički obujam turističkog prometa porastao je skoro za četrnaest puta. Linija kretanja turističke posjete se lagano uspinjala sve do pred prvi svjetski rat, kada je pokazala prva kolebanja. Promet se povećao čak i 1886. kada je iz Rijeke i Trsta u Volosko prenijeta kolera. Napisi iz stare štampe govore da su tom prilikom u okrugu Volosko umrle četiri osobe i da su iz Opatije pobjegli svi turisti.¹³ Često se dešavalo da Opatija nije mogla prihvatiti sve koji su u njoj željeli provesti odmor, pa su turisti produžavali u Lovran ili u Rijeku.

Opatija se koncem 19. st. nalazila na desetom mjestu između dvije stotine četrdeset i tri (banjska, planinska, primorska i druga) lječilišta austrijskog dijela Monarhije. Već 1907, u jakoj konkurenciji, izbila je na drugu poziciju (iza Karlovih Vary sa 62 928 posjetilaca) s koje nije silazila sve do 1914. godine. Među jadranskim turističkim mjestima Opatija je neprestano i premoćno vodila. Ona je 1912. brojem posjetilaca bila osam puta jača od Crikvenice, pet puta od Lovrana i preko dva puta od Dubrovnika. Privlačna snaga i visoki renome Opatije kao lječilišta ogleda se i u tome, što je ona 1912. apsorbirala približno četvrtinu svih turista na Jadranu i polovicu svih turista u Istri, kojoj su tada administrativno pripadali i neki kvarnerski otoci.

Tabl. 7. Porijeklo turista u Opatiji i Istri početkom 20. st.

Država	1907	O p a t i j a ¹⁴		I s t r a ¹⁵		
		%	1910.	%	1910.	%
Austrijski dio Monarhije	12 548	40,0	17 326	40,6	63 275	62,8
Mađarski dio Monarhije	14 459	46,2	18 344	42,9	27 272	27,1
Njemačka	1 596	5,1	3 092	7,2	4 154	4,1
Rusija	1 400	4,5	2 346	5,5	2 637	2,6
Rumunjska	224		360		386	
Italija	50		80		1 184	
Francuska	82		106		164	
Velika Britanija	99	4,2	90	3,8	118	3,4
Bugarska, Grčka, Srbija,						
Crna Gora i Turska	533		647		811	
Ostali svijet	346		349		735	
UKUPNO	31 337	100,0	42 740¹⁶	100,0	100 736	100,0

¹² Lječilišna statistika je 1912. zabilježila 48 106 posjetilaca. Kada se tome doda 6 590 prolaznika, dobiva se ukupna posjeta Opatiji koja je dotične godine iznosila 54 696 turista.

¹³ Naša sloga, br. 28, str. 3, Trst 1886.

¹⁴ Kur und Bade-Zeitung der Österreichischen Riviera, Nr. 39, str. 2, Abbazia 1908. i Nr. 7, str. 3, Abbazia 1911.

¹⁵ Österreichisches Statistisches Handbuch, str. 366, Wien 1912.

¹⁶ Nisu razvrstana 4 324 prolazna gosta.

Glavna vrela turista i prosječni boravak. Najizdašnije emitivno turističko područje za Opatiju bili su Beč i Budimpešta, dva najveća grada (bivše) Austro-Ugarske Monarhije, koja je 1910. brojila preko pedeset milijuna stanovnika. Iz dvojne monarhije je u naše promatrano naselje 1907. pristiglo dvadeset i sedam tisuća gostiju ili nešto preko 86 posto cjelokupne posjete. S tog istog područja u Opatiju je 1910. godine došlo blizu trideset i šest tisuća turista ili 83,5 %. Te nam je godine preostala Evropa dala 16 %, a vanevropski kontinenti svega 0,5 % ukupnog broja posjetilaca.

Zanimljivo je primijetiti da je u Opatiju više gostiju stizalo s manjeg mađarskog, nego s većeg austrijskog dijela monarhije. Tako je ugarski dio monarhije 1907. dao tisuću devet stotina i jedanaest, a 1909. godine čak četiri tisuće stotinu i četrnaest turista više od austrijskog dijela. Ta je razlika 1910. smanjena na tisuću i osamnaest turista. Postavlja se pitanje, koji su bili razlozi većem prilivu Mađara? Mađari su pretežno gravitirali Opatiji i Crikvenici u kojoj su 1910. sačinjavali 72,5 % ukupne posjete.¹⁷ Naprotiv, stanovništvo austrijskog dijela države bilo je daleko mobilnije. Ono je na svojoj polovici imalo veći izbor turističkih mjesta, od Grada i Portoroža, do Hvara i Dubrovnika, više banja i planinskih rekreacijskih centara.

Za Opatiju je značajno ishodište turističke publike bila Donja Austrija, iz koje su 1910. doputovala 7 494 gosta. Slijede: Galicija s Krakovom (3 139), Češka s Pragom (2 079), Štajerska s Gracom (731) i Moravska s Brnom (704). Iznenađuje relativno veliki broj posjetilaca s teritorija današnje Jugoslavije. Naši su krajevi 1910. dali Opatiji 2 529 posjetilaca. Od toga Hrvatska 1 492, Srbija 523, Bosna i Hercegovina 257, Slovenija 252 i Crna Gora 5.

Izuzmemo li prostor Austro-Ugarske, od ostalih evropskih zemalja najviše turista dolazilo je u Opatiju iz Njemačke, koja je 1910. sudjelovala sa 3 092 posjetioca ili 7,2 %. Odmah za njom nalazilo se učešće Rusije (5,5 %) i Rumunjske (0,7 %). To je i normalno, budući da u doba carizma na primorju Crnog mora još nije bilo osobito luksuznih zimovališta i balneoloških centara. Iz Moskve (preko Varšave) turisti su do Opatije putovali vlakom skoro pedeset i šest sati!

Aristokratski turizam koncem prošlog i početkom ovog stoljeća karakterizira prosječno dugo zadržavanje. Mnogi su prinčevi, grofovi, baruni, bojari i članovi vladarskih kuća ovdje znali proboraviti čitavu zimu ili neko drugo godišnje doba. U prilog dugog boravka idu i cijene pansiona koje su najčešće objavljivane za tjedan i mjesec ili čak za cijelu sezonu, a ne za jedan dan kao danas.

Tablica pokazuje da se 1905. godine do šest dana zadržavalo posječno 33,5 %, a preko šest dana 66,5 % turista Opatije. Tri godine poslije, preko šest dana boravilo je 83 % gostiju u centralnom naselju Liburnijske rivijere. Tabelarni prikaz ima jedan nedostatak. Iz njega se ne vidi ukupna suma noćenja, na temelju koje bismo izračunali prosjek zadržavanja. Turistička noćenja je Opatija počela pratiti 1899. i tada se prosjek zadržavanja gostiju kretao oko tri tjedna. Službeni podaci austrijske statistike svjedoče da je 1909. godine 39 410 lječilišnih posjetilaca ostvarilo ukupno 840 000 noćenja,

¹⁷ Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije, sv. II, 1906—1910, str. 236, Zagreb 1917.

Tabl. 8. Prosječno zadržavanje turista u Opatiji¹⁸

Godina	Zadržavanje turista			%
	do 6 dana	%	preko 6 dana	
1905	8 195	33,5	16 268	66,5
1906	9 766	35,2	17 927	64,8
1907	10 189	32,5	21 148	67,5
1908	5 780	16,9	28 263	83,1
1909	7 176	22,3	32 234	77,7
1910	14 272	31,0	28 468	69,0
1913	18 163	32,8	31 024	67,2

što također daje prosjek od tri sedmice.¹⁹ Pred prvi svjetski rat prosjek je nešto opao u odnosu na ranije razdoblje, ali se još uvijek držao između sedamnaest i osamnaest dana. Nije isključeno da je relativno dugo zadržavanje posjetilaca 1912. i 1913. bilo djelomično u vezi sa srpskim ranjenicima u balkanskim ratovima, jer su već početkom 1912. godine hrvatski rodoljubi u Opatiji i Voloskom osigurali nekoliko desetaka besplatnih kreveta za Crveni križ iz Beograda.²⁰ Liječenje i oporavak, prvenstveno starješinskog kadra, trajali su duže vremena.

Inače, istaknuti dugi prosjeci boravka turista u Opatiji do 1914. godine su ponajviše proizlazili iz njene naglašene lječilišne funkcije. Opatija (12) i Lovran (4) zajedno su imali šesnaest objekata s medicinskim uređajima za liječenje i oporavak pacijenata.²¹ Tada su Opatiju kao centar zdravstvenog turizma preporučivali najjeminentniji liječnici širom Evrope. Osobito se isticala stručna i slobodna talasoterapija, hidroterapija i fizikalna terapija za srčane bolesnike, kardijalne i bronhijalne astmatičare, reumatičare, postoperative rekonvalescente i ostale kategorije bolesnika. U Opatiji je 1913. radilo trideset i pet liječnika, u Lovranu sedam, Malom Lošinj u deset i Portorožu dva.²²

Neko vrijeme Opatiju su nazivali »zimski Beč«. Razlog tome bio je dvopak: glavna turistička sezona se u početku odvijala tokom hladnog dijela godine i znatan broj cijenjene klijentele izviraio je iz dvomilijunske metropole habsburške monarhije. Da bi potkrijepili tvrdnju o nekadašnjoj prevazi turista zimi, citiramo novinski zapis: »Dvie su dobe godine u kojih (Opatija, op. I. B.) biva više posjećivana — zimsko i ljetno. Zimi ih dolazi više nego li ljeti, al' i broj ljetnih posjetilaca sve to više raste...«²³

Maksimum posjete se kasnije sa zime pomakao na proljeće (s kulminacijom za uskršne blagdane), pa onda na ljeto. Najviši priliv posjetilaca 1906.

¹⁸ Österreichische Statistik, LXXXII Band, str. XIV, Wien 1909. i XCII Band, Wien 1914.

¹⁹ Österreichisches Statistisches Handbuch, Wien 1911: »Nach Mitteilungen der Kurkommission ... betrug die Zahl der Frequenztage in ... Abbazia, 840 000...«

²⁰ Naša sloga, br. 46, str. 3, Pula 1912.

²¹ Biro za unapređenje privrede općine Opatija: Studija o razvoju turizma opatijskog područja, str. 236, Opatija 1964.

²² Österreichische Statistik, XCII Band, Wien 1914.

²³ Naša sloga, br. 33, Trst 1891.

zabilježen je u ožujku. Tada je prosječno svakodnevno u Opatiju pristizalo 150 gostiju, a tjedno 1 054. Drugi najposjećeniji mjesec bio je rujna, sa 112 posjetilaca dnevno, 781 tjedno i 3 380 ukupno. Godine 1910. situacija se bitno izmijenila, jer se najmasovnija posjeta bilježila ljeti. Omjer posjete u tri ljetna i tri zimska mjeseca bio je 18 569 naprama 4 494, ili četiri prema jedan. Te je godine najviše turista pridošlo u srpnju (7 367) a najveće opterećenje u jednom danu bilo je u kolovozu (5 735). Na prevagu kupališnog turizma utjecalo je više momenata. Recimo, sve veća popularizacija mora iz zdravstvenih razloga i davanje popusta. Tako su 1906. turisti u Opatiji uživali ljeti popust od dvadeset i pet posto za usluge smještaja.²⁴ I ne samo to. Takozvana »musik taksa« se ljeti uopće nije ubirala. Turisti su je plaćali samo u razdoblju od 15. rujna do 30. travnja.

2. Stagnacija i pad turističkog prometa u doba Italije

Nakon propasti Austro-Ugarske u prvom svjetskom ratu Opatija je dospjela u sastav Italije. Tada nastala razgraničenja i društveno-političke promjene negativno su se odrazile na turistički razvoj Opatije. Oslabljen je priliv posjetilaca iz Podunavlja, a uhodavanje novih turističkih tokova nije išlo predviđenim tempom. Zato međuratne godine nisu ispunile očekivanja i optimističke prognoze. U drugoj etapi, Opatija je najviši domet dosegla 1925. godine, kada je evidentirala 42 723 turista i oko 688 000 noćenja, a to je znatno manje u odnosu na 1912. godinu. Bilo bi normalno da je najveći promet zabilježen u godinama od 1937. do 1939. Specifičan primjer Opatije objašnjava se pojačanom talijanskom propagandom za putovanja u novoosvojene krajeve nakon priključenja Rijeke 1923. godine.

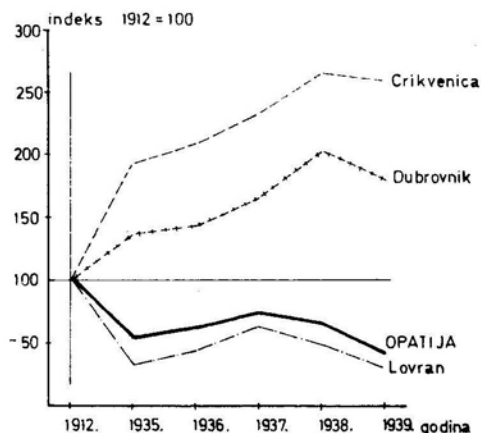
Tabl. 9. Turistički promet u Opatiji između dva svjetska rata²⁵

Godina	Turisti		Noćenja	
	Ukupno	Strani	Ukupno	Strani
1925	42 723	38 486	688 000	?
1931	32 493	28 384	409 772	369 352
1934	28 795	19 529	301 327	247 311
1935	30 022	21 820	323 011	258 981
1936	35 238	26 706	373 947	302 441
1937	41 610	33 210	439 969	371 904
1938	37 304	26 584	360 090	294 289
1939	24 239	15 518	279 220	216 176

Primjetno je sporo oporavljanje Opatije poslije velike svjetske ekonomske krize tridesetih godina. Ona je od 1931. do 1937. godine broj gostiju povećala samo za dvadeset i osam posto. U istom vremenskom intervalu broj

²⁴ Kur und Bade-Zeitung der Österreichischen Riviera, Nr. 7, str. 2, Abbazia 1906.

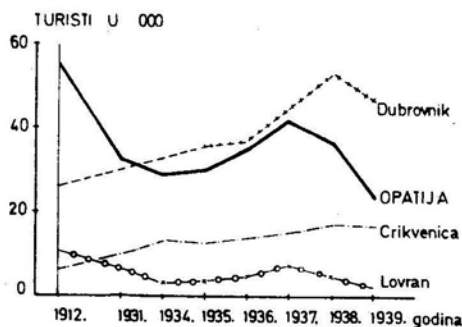
²⁵ Rivista mensile — La Porta Orientale, N. 1/1933, Trieste 1933. i Statistica del Turismo, Bollettino dell'ENIT, Roma 1932—1940.

Sl. 4. Indeks broja turista u Opatiji 1935—1939. u odnosu prema 1912. godini
 Abb. 4. Index der Touristen in Opatija 1935—1939. nach Verhältnis zum Jahre 1912.

turista u Sanremu je poskočio sa 61 053 na 110 565, odnosno, za osamdeset i jedan posto. Istovremeno Rapallo je zabilježio porast za sto dvadeset i šest posto, a Italija u cjelini (samo stranci) za sto dvadeset devet i pol posto!

Indeksi izračunati na bazi 1912. nedvojbeno govore da Opatija pod vlašću Italije nije bila u stanju pratiti ni stope rasta u turističkim mjestima jugoslavenskog primorja. Dok su Opatija i Lovran pokazivali stalno negativne indekse prema 1912. godini, dotle su na istočnokvarnerskoj i dalmatinskoj obali naglo rasli centri s naslijeđenom turističkom podlogom. Dubrovnik se učvrstio na čelu (među šezdeset i jednim kupališnim i klimatskim mjestom na Primorju),²⁶ a Crikvenica se približila samom vrhu.

Sl. 5. Usporedni pregled broja turista između dva svjetska rata
 Abb. 5. Komparative Übersicht der Zahl der Touristen zwischen zweien Weltkriegen

²⁶ Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije 1936, knjiga VII, str. 289, Beograd 1937.

Međuratno razdoblje donosi i promjene u geografskoj strukturi posjetilaca. Istina, centralna Evropa i dalje ostaje matično vrelo za Opatiju, ali se udio pojedinih zemalja brzo mijenjao. Najprije su vodili turisti iz Austrije (1924), onda iz Mađarske (1925), pa iz Njemačke (1929. godine). Učešće Rusije postalo je beznačajno. Ona je 1930. Opatiji dala svega dvadeset pet turista, što je za sto i tri puta manje nego 1910. godine. Smanjena je i potrošna moć turista, jer je dolazilo sve manje probrane publike s neograničenim mogućnostima potrošnje.

Priliv gostiju po mjesecima i godišnjim dobima, također doživljava promjene. Na uštrb zime i proljeća, pod vlašću Italije jača privlačna snaga ljetnih mjeseci. Razlika u opterećenju kolovoza i siječnja 1934. iznosila je 29 : 1! Takav odnos posjete otkriva stupanj degradacije zimovališnog i zdravstvenog turizma. Opatija je status lječilišta izgubila »rimskim dekretom« 1932, a slično se zbilo i s Malim Lošinjom 1925, kada su talijanske sanitarne vlasti zabranile dolazak svima onima koji boluju od neke zarazne bolesti.²⁷ Ne zaboravimo da su ta mjesta za vrijeme Austrije startala kao klimatska primorska lječilišta, s glavnom sezonom od božićnih do uskrasnih praznika, i da su cijene usluga bile veće zimi nego ljeti. O slabljenju zdravstvenog turizma svjedoči i ovaj podatak: u Opatiji je 1933. ordiniralo osamnaest liječnika²⁸ ili dvostruko manje nego pred prvi svjetski rat.

3 Polet turizma u sastavu Jugoslavije

Priključenjem Istre matici Jugoslaviji, poslije oslobođenja dolazi do obnove i snažnog poleta turističke privrede u naseljima opatijske rivijere. Najveće priloge revitalizaciji Opatije dale su nove turističke organizacije, hotelska poduzeća i putničke agencije koje ovdje imaju svoja sjedišta. Mnogo je učinjeno na rekonstrukciji starijih objekata i njihovom prilagođavanju zahtjevima suvremenih posjetilaca. Tako su usporedno povećavani obim i kvaliteta ponude. Ponuda je u najnovijoj etapi obogaćena nizom dobro organiziranih zabavnih i sportskih manifestacija. Pored ostalog, Opatija je postala centar održavanja festivala zabavnih melodija za »Zlatnu kameliju«, a motociklističke utrke u Preluku prerasle su nacionalne okvire i od 1969. se boduju za prvenstvo svijeta. Opatija uspješno obnavlja zdravstveni turizam nakon otvaranja Zavoda za talasoterapiju (1960) za liječenje bolesti srca i sve se više okreće kongresnom turizmu.

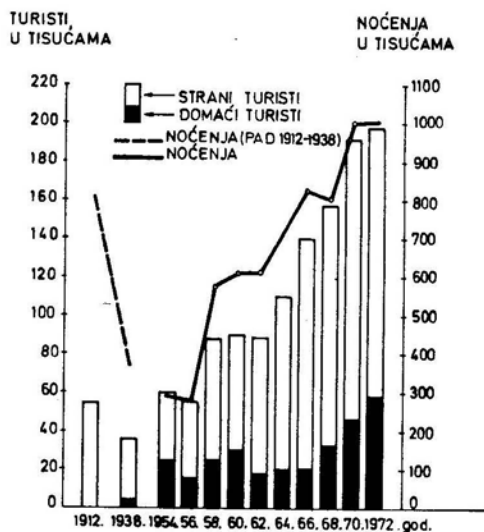
Kvantitativno-kvalitativne promjene nastale u turističkoj ponudi imale su odraza i na povećanje turističkog prometa. Iz tabelarnih podataka se vidi da je Opatija imala nekoliko prolaznih kriza koje su prekidale njen kontinuirani uspon. Pada u oči 1956. godina, kada je broj stranaca smanjen za više od jedne trećine. Tada se manjak inozemnih gostiju pojavio duž čitavog jadranskog primorja, a pripisuje se lošim odjecima revolucije u Mađarskoj. Neznatne oscilacije su uslijedile 1960. i 1962, da bi iza toga svaka naredna godina donosila nove rekorde u broju posjetilaca. Zapažen skok je učinjen

²⁷ B. Kojić: Razvitak turizma na otoku Lošinju, Anali Jadranskog instituta, sv. I, str. 262, Zagreb 1956.

²⁸ Lista dei forestieri della Stazione climatica e balneare di Abbazia, N. 1, Pag. 3, Abbazia 1933—XI.

Tabl. 10. Turisti i ostvarena noćenja u Opatiji 1954—1972.²⁹

Godina	Turisti		Noćenja	
	Ukupno	Strani	Ukupno	Strani
1954	60 391	36 169	289 728	163 432
1955	78 481	59 304	356 277	273 025
1956	54 560	38 751	279 240	179 672
1957	86 276	56 190	489 534	285 929
1958	87 911	63 454	580 743	358 540
1959	94 673	70 061	615 857	418 403
1960	90 641	61 418	610 842	375 479
1961	97 135	70 187	658 833	431 274
1962	88 562	70 371	612 134	438 606
1963	104 952	81 371	662 014	503 404
1964	110 125	91 288	723 909	566 264
1965	119 173	98 798	714 627	552 403
1966	140 078	128 282	832 131	688 144
1967	151 210	122 325	785 035	662 775
1968	157 606	124 277	801 059	641 917
1969	191 412	149 406	987 199	776 830
1970	192 918	147 398	996 945	760 017
1971	198 000	148 000	984 000	723 000
1972	198 000	140 000	1 003 000	696 000

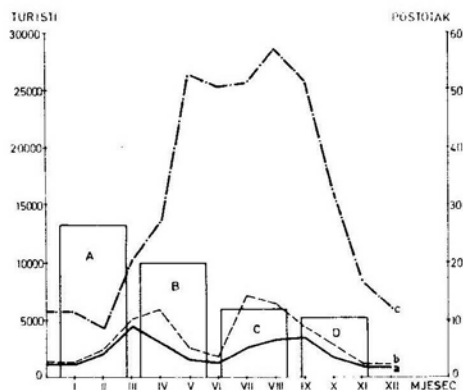
Sl. 6. Turisti i noćenja u Opatiji 1954—1972.
Abb. 6. Touristen und Übernachtungen in Opatija 1954—1972.

²⁹ Savezni zavod za statistiku: Statistički godišnjak Jugoslavije, godišta 1955—1973, Beograd.

1969, jer se fizički obim prometa povećao za 21,4 posto u odnosu na prethodnu godinu. Broj turista u Opatiji posljednjih godina se približava sumi od dvije stotine tisuća. To je za 4,6 puta više od maksimuma u doba Italije i za 3,6 puta više od maksimuma iz vremena Austrije.

Omjer broja domaćih i stranih posjetilaca se mijenjao više puta, što je posljedica naše ekonomske politike i međunarodne situacije. Opatija je 1950. imala pedeset puta više domaćih nego stranih turista, a 1966. je evidentirano šest puta više stranaca. Turisti iz inozemstva su prevagnuli od 1952. godine. Vrh rang-liste stranaca prema zemlji pripadnosti, odgovara poretku koji važi za čitavu Jugoslaviju. Dvije prve pozicije dugo su bile rezervirane za posjetioce iz Savezne Republike Njemačke i Austrije, a sada ih ugrožavaju Talijani. Primjetno je relativno slabo učešće Francuza u Opatiji, koji inače, na jugoslavenskom tržištu zadovoljstava, zauzimaju solidnu četvrtu poziciju.

Priliv turista po mjesecima i godišnjim dobima ukazuje na prednosti kupališne sezone. Posjeta je najslabija u hladnom dijelu godine. Ona brzo raste u proljeće, kulminira ljeti i onda naglo opada. Kolovoz i srpanj su redovito najopterećeniji, ali ponekad nastaju iznimke. Tako su 1970. svibanj i rujan u Opatiji bili posjećeniji od srpnja. Primjer je rijedak i rekli bismo jedinstven u nas, a rezultat je najnovijih nastojanja da se smanje razlike između vrha sezone na jednoj, te predsezone i postsezone na drugoj strani.

Sl. 7. Pregled turista u Opatiji po mjesecima

a) 1905/1906. — prvi maksimum u ožujku i drugi u rujnu

b) 1910. — prvi maksimum u travnju i drugi u srpnju

c) 1970. — prvi maksimum u svibnju i drugi u kolovozu

Pravokutnici označavaju učešće prvog kvartala (siječanj—ožujak) u ukupnom prometu turista (%)

A. 1906 godine — 26,2 %; B. 1910. godine — 19,7 %;

C. 1934. godine — 11,8 %; D. 1970. godine — 10,7 %

Abb. 7. Übersicht der Touristen in Opatija nach den Monaten

a) 1905/1906 Jahr — das erste Maximum im März und das zweite im September

b) 1910 Jahr — das erste Maximum im April und das zweite im Juli

c) 1970 Jahr — das erste Maximum in Mai und das zweite im August

Die Rechtecke zeigen den Anteil des ersten Quartals (Januar—März) im Gesamtverkehr der Touristen (%)

A. 1906 Jahr — 26,2 %; B. 1910 Jahr — 19,7 %;

C. 1934 Jahr — 11,8 %; D. 1970. Jahr — 10,7 %

Opatija pokazuje još jedno interesantno odstupanje. Naime, u njoj domaćih turista ima manje ljeti. Očito je da izbjegavaju gužvu i skupe usluge od lipnja do konca rujna.

Prava vrijednost turističkog prometa ne može se sagledati samo putem broja posjetilaca. Važno je pogledati i njihovo zadržavanje, jer se u pravilu dužim boravkom gostiju postižu bolji ekonomski efekti. Opatija je primjer naselja u kojem se dinamika posjete povećava brže od dinamike noćenja, što znači, da je prosječno zadržavanje u opadanju. Ona je već 1953. evidentirala brojniju posjetu od do tada rekordne 1912. godine, ali je tek 1966. nadmašila ukupnu sumu noćenja realiziranu uoči prvog svjetskog rata. Dakle, poslije skoro četiri i pol decenije. Međutim, Opatija je apsolutni rekord postigla 1972. kada je prvi puta u svojoj povijesti evidentirala preko milijun turističkih noćenja. Prosjek zadržavanja iznosi pet dana, što je nekoliko puta manje u odnosu na razdoblje u kojem se ovdje njegovao prvenstveno lječilišni turizam. Redoslijed stranaca u strukturi noćenja daje drugačiju sliku. Talijani su za Opatiju značajniji kao izletnici nego stacionirani gosti.

Unatoč poleta turizma i zavidnih rezultata, Opatija danas po broju noćenja zauzima sedmo mjesto među primorskim centrima Jadrana. Prestigli su je Poreč, Budva, Herceg-Novi, Umag, Rovinj i Dubrovnik. Najviše je odmakao Poreč koji u zadnje vrijeme evidentira više stranih turističkih noćenja nego čitava Jugoslavija 1938. godine!

SOCIJALNO-EKONOMSKI UČINCI TURIZMA

Turizam ima višestruko značenje za krajeve i naselja koja ga prihvaćaju i snažno razvijaju. Orijehtacija na nove vidove privređivanja nužno se odražava na demografska kretanja. Dolazi do sezonskog ili konačnog pomicanja stanovništva prema obalnoj zoni i promjena u načinu njihova života. Time i nacionalna struktura postaje složenija. Redovito se zapostavljaju tradicionalna mediteranska zanimanja, jer se glavni životni sokovi traže u kompleksu ugostiteljsko-turističkih djelatnosti. S tim u vezi mijenja se i učešće pojedinih aktivnosti u ukupnom nacionalnom dohotku.

a) **Utjecaj turizma na kretanje i strukturu stanovnika.** Od sredine 19. stoljeća naovamo, brojčani demografski odnosi na teritoriju općine Opatija ponašaju se slično kao i na preostalom dijelu jadranskog primorja. Naime, i ovdje je broj žitelja kulminirao 1910. godine. Iza toga su započela kolebanja kao posljedica niza društveno-političkih zbivanja, te formiranja unutrašnjih i vanjskih emigracijskih tokova. Zadnji popis pokazuje da je koncem ožujka 1971. godine područje općine Opatija brojilo 27 118 ljudi i da još nije uspostavljena ravnoteža sa 1910. godinom, kada je na istom prostoru evidentirano 28 145 stanovnika. Odmah ističemo da najveće manjkove stanovnika bilježe viša prigorska naselja, a najveće viškove obalni pojas od Preluka do Mošćeničke Drage.

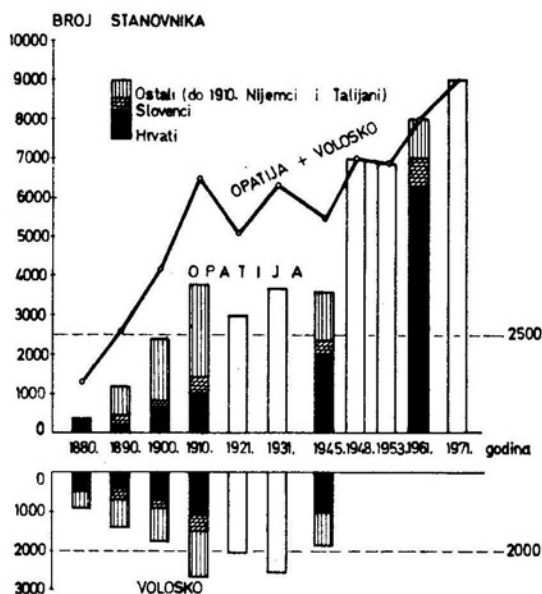
Turističko privređivanje je posebno pogodovalo rastu Opatije. Ona je 1840. orijentaciono imala dvije stotine pedeset,³⁰ a 1880. godine tri stotine i

³⁰ V. Antić: Pomorstvo i naš turizam, Pomorski zbornik, sv. I, str. 992, Zagreb 1962.

šezdeset stanovnika. Tih godina Opatija je bila nekoliko puta manja od susjednog Voloskog. Turizam je izazvao prekretnicu. Opatija se naglo razvijala u etapama turističkog prosperiteta, dok su krizna razdoblja izazivala stagnaciju ili opadanje broja stanovnika. To se lijepo vidi iz priložene tablice i grafikona, jer se između austrijskog i najnovijeg razdoblja nalaze tri popisa s negativnim populacijskim saldonom. Manjak koji je iskazan u popisima 1921. i 1945. odražava ratne gubitke i raseljavanje onih koji su gubili ratove, a opadanje broja stanovnika 1953. je rezultat prethodno završene optacije Talijana.

Tabl. 11. Stanovništvo Opatije od 1880—1971. godine

Godina	Opatija	Volosko	Ukupno	Indeks	
				Bazni	Verižni
1880	360	953	1 313	100,0	—
1890	1 192	1 404	2 596	197,7	197,7
1900	2 341	1 791	4 132	314,7	159,2
1910	3 828	2 724	6 552	506,6	161,0
1921	2 967	2 095	5 062	385,6	76,1
1931	3 666	2 567	6 233	474,7	123,1
1945	3 611	1 903	5 514	419,9	87,0
1948	6 975		6 975	531,2	126,5
1953	6 830		6 830	520,2	97,8
1961	7 974		7 974	607,3	116,7
1971	8 944		8 944	681,2	112,2

Sl. 8. Stanovništvo Opatije 1880—1971.
Abb. 8. Einwohnerschaft von Opatija 1880—1971.

Navedeni indeksi odnose se na zbirne rezultate za oba naselja (Opatija i Volosko) koja danas čine jedinstvenu gradsku cjelinu sa 8 944 stanovnika.³¹ Gledano zajednički i izdvojeno, dva spomenuta naselja su najimpulzivniji uspon bilježila u vremenskom intervalu od 1880. do 1910. godine. U ta četiri desetljeća Opatija se povećala za preko deset, a Volosko za oko tri puta. Ukupan broj žitelja iz 1910. premašen je tek 1948. godine. Kada je riječ o Opatiji, valja istaći, da se ona redovito povećavala mehaničkim prirastom iz susjednih sela i šireg zaleđa. Tako je i danas.

Za vrijeme austrijske vladavine ovamo se doselilo prilično Slovenaca i još više stanovnika stranog porijekla. Privukla ih je mogućnost dobre zarade u hotelijerstvu i turizmu.³² Sudeći prema govornom jeziku, na širem području Opatije 1910. godine je živjelo 1 975 Nijemaca, 276 Talijana, 100 Čeha i Slovaka, 100 Poljaka i nešto Rutena s teritorija Austro-Ugarske.³³ Bilo je još Mađara i Židova, ali oni nisu posebno iskazivani, budući da su govorili njemačkim jezikom. O broju Židova saznajemo iz podjele stanovnika prema vjeroispovijesti. Pripadnika jevrejske vjere 1900. bilo je 48, a deset godina kasnije čak 352.³⁴ Židovi su tada na opatijskom groblju rezervirali dio za sahranjivanje. Za djecu stranog porijekla u Opatiji je 1901. otvorena osnovna škola na njemačkom jeziku.

Nacionalna struktura brzo se mijenjala i to najviše zbog različitih migracionih strujanja koja su diktirana političkim prilikama i potrebama turističke privrede. Autohtona hrvatska osnova je 1880. činila šezdeset pet posto cjelokupnog stanovništva. Ona je kasnije bivala procentualno sve slabija (1910. — svega 34 %), da bi se oporavila tek nakon svršetka drugog svjetskog rata (1945. — 52 %). Imigranti iz podunavskih zemalja su 1910. držali prevagu, jer je tada na Nijemce, Čeha, Slovake, Poljake, Mađare i ostale otpadalo 51 % stanovnika Opatije. Kada su se poslije 1918. počeli vraćati u svoje nacionalne okvire, onda su na njihov račun ojačali Talijani iz Istre i Apeninskog poluotoka. Na Talijane je 1910. otpadalo samo četiri posto, a 1945. godine trideset i pet posto ovdašnjeg stanovništva. Tokom optacije koja je trajala od 1948. do 1951, većina Talijana napušta Opatiju, tako da ih je popisom 1961. godine evidentirano svega jedan posto u ukupnom zbiru stanovnika.

Polet turizma u novije vrijeme traži popunjavanje upražnjenih radnih mjesta s kadrovima različitih profila. To se odražava na povećanu dnevnu pokretljivost radne snage iz obližnjih sela i doseljavanje iz raznih krajeva Jugoslavije. Zato slika nacionalnog sastava postaje sve složenija. Godine 1971. popisom je ustanovljeno da na teritoriju općine Opatija žive Hrvati (83,9 %), Slovenci (4,4 %), Srbi (4,2 %), Crnogorci (0,3 %), Makedonci (0,1 %), Muslimani (0,1 %), te pripadnici petnaest narodnosti. Nabrajamo ih redosljedom zastupljenosti: Talijani, Mađari, Albanci, Česi, Nijemci, Židovi, Turci, Poljaci,

³¹ Prethodni rezultati popisa stanovnika, 31. ožujka 1971.

³² Naša sloga, br. 30, str. 1, Pula 1909: »...Nejma u državi kraja koji bi se tako naglo dizao i napućivao kako se to događa... osobito na Voloskom, Opatiji, Iki, Lovranu, a zadnje vrijeme i u Mošćeničkoj Dragi... Tu se naselilo veliko mnoštvo obrtnika i preduzetnika...«

³³ Rutenima se nazivaju Ukrajinci prema nekadašnjem imenu Ukrajine u Rusiji — Ruthenia.

³⁴ Kur und Bade-Zeitung der Österreichische Riviera, 6. Jahrg., Nr. 10, str. 3, Abbazia 1911.

Slovaci, Rusi, Rusini, Rumunji, Ukrajinci, Grci i Bugari. Jedan dio imigranata tu živi još iz doba Austrije i Italije, ali ih se većina doselila u poslijeratnom razdoblju. Intenzitet doseljavanja se poklapa s pojedinim fazama dinamičnog rasta turizma. Nema sumnje da će Opatijska rivijera i ubuduće svoje demografsko povećanje temeljiti na pretežno mehaničkom prirastu. Dobnoj skupini od šezdeset i više godina pripada dvadeset posto cjelokupnog stanovništva. Prirodni prirast u općini je minimalan (1970. i 1971. manji od 1 ‰), a sama Opatija svake druge ili treće godine bilježi veći broj umrlih nego rođenih.

b) Utjecaj turizma na aktivnosti stanovnika i promjene u gospodarskoj strukturi. Turizam je za Opatiju glavna okosnica života i njemu se prilagođava gotovo cjelokupna aktivnost stanovnika. Hotelsko-turističko poduzeće »Liburnija« u špici sezone drži oko dvije tisuće radnika. Ugostiteljstvo i trgovina se neprekidno ističu po ostvarenom nacionalnom dohotku i po broju zaposlenih osoba. Popis 1971. je pokazao, da se u tom trenutku na području općine Opatija, sa stalnim boravkom nalazilo 11 235 aktivnih stanovnika. Od toga su najviše apsorbirali ugostiteljstvo i trgovina (28,1 ‰). Slijedi zanatstvo (15,4 ‰) koje je također usko povezano s turizmom, pa industrija (12,1 ‰) i saobraćaj (10,0 ‰). Svega 1,7 ‰ domaćinstava živjelo je isključivo od poljoprivrede. Prikazano stanje bilo bi još povoljnije u korist osnovne privredne djelatnosti, da možemo izdvojiti podatke samo za mjesto Opatiju. I još nešto: u prethodno spomenutoj sumi aktivnih stanovnika nalazi se osam stotina osamnaest osoba na privremenom radu u inozemstvu i priličan broj dnevnih migranata koji su zaposleni u Rijeci. Stoga pretpostavljamo da će slijedeća tablica pružiti realniju sliku učešća ugostiteljstva i trgovine u ukupnom broju zaposlenih.

Struktura stanovnika po aktivnostima u društvenom sektoru još više potencira udio ugostiteljsko-trgovinske privrede u ukupnom zbiru zaposlenih. Taj udio u općini Opatija je 1967. iznosio 44,4 ‰, a 1972. godine 47,6 ‰. Pro-

Tabl. 12. Udio ugostiteljstva i trgovine u ukupnom broju zaposlenih (društveni sektor) 1967. i 1972. godine³⁵

Općina	Zaposleni 30. ožujka 1967.			Zaposleni 30. rujna 1972.		
	Ukupno	Ugostiteljstvo i trgovina	%	Ukupno	Ugostiteljstvo i trgovina	%
Opatija	4 600	2 044	44,4	7 083	3 368	47,6
Piran	3 374	515	15,7	4 865	1 682	34,6
Poreč	2 076	562	27,1	5 677	4 083	71,9
Rab	1 251	208	16,6	2 067	1 021	49,4
Makarska	2 380	730	30,7	4 020	1 852	46,1
Hvar	1 150	322	29,0	1 910	845	44,2
Dubrovnik	12 236	3 637	29,0	17 781	7 136	40,1
Budva	942	523	55,6	2 784	2 204	79,2

³⁵ Savezni zavod za statistiku: Statistički godišnjak Jugoslavije 1968, str. 532—538 i 1973. godine, str. 560—566, Beograd.

centualne razlike ne odražavaju stvarno povećanje broja zaposlenih u navedenom petogodišnjem periodu, jer su prikazana stanja u različitim mjesecima. U prvom slučaju (30. ožujka 1967) riječ je o predsezoni, dok u drugom slučaju još traje kupališna sezona koja angažira dosta radnog osoblja. Međutim, procentualni odnosi i usporedni pregled u našoj tablici govore mnogo više. Naime, očigledno je da među izrazitim turističkim općinama jadranskog primorja Opatija ima najmanje oscilacije broja zaposlenih po godišnjim dobima. Ta činjenica upućuje na zaključak da se Opatija orijentira na cjelogodišnje turističko poslovanje.

Direktno uključivanje radnih godišta u turizam je svakako najznačajniji, ali ne i jedini indikator pozitivnih promjena što nastaju djelovanjem mladog društveno-ekonomskog fenomena. Pored toga, mnogi pružaju usluge smještaja i ishrane gostima ili zarađuju na druge načine. Tako se ovdje zarađivalo i prije drugog i prije prvog svjetskog rata. Zato ćemo prethodno naglašeno značenje turizma za život Opatije i njene rivijere upotpuniti osvrtom na promjene u gospodarskoj strukturi, u početnoj fazi razvoja turističke privrede.

Naselja na obali Liburnije su prije turizma bila jako usmjerena na more, jer škrte terase na vapnenačkoj podlozi nisu osiguravale egzistenciju. U prilog tome navodimo, da su 1847. godine odavde evidentirana četrdeset i dva aktivna i umirovljena kapetana mornarice.³⁶ Sedamdesetih godina prošlog stoljeća bilo ih je skoro dvostruko više. Od 1863. do 1875. samo Volosko i Lovran su dali četrdeset pet kapetana, Oprič 9, Opatija 6, Mošćenice 6, Veprinac 4 i Poljane 3. (Sav preostali dio istarskog poluotoka, od Plomina do Pule i Kopra, dao je svega dvadeset pomorskih kapetana.) Jedrenjaštvo je tada snažnije privlačilo od ratarsko-stočarskih djelatnosti na kopnu, tunolova u Preluku i malih brodogradilišta u Voloskom i Iki.³⁷

Pod uplivom turizma intenzificirane su neke tradicionalne aktivnosti, a javila su se i posve nova zanimanja. Obližnja sela nisu mogla zadovoljiti potrebe opatijske tržnice, pa su prodavačice povrtlarskih i mliječnih proizvoda dolazile vlakom iz Ilirske Bistrice u južnoj Sloveniji. Potražnja ugostitelja za kvalitetnom svježom ribom odrazila se na porast broja čamaca i brodova plitkog gaza. Opatija i Volosko su 1885. zajedno imali devedeset i tri, a 1912. godine sto pedeset i osam plovniha jedinica. Neki vlasnici brodova su pružali usluge i turistima. Brodove su davali na posudbu ili su sami vlasnici prevozili izletnike. Cijena se štampala u vodičima, a ovisila je o broju osoba i trajanju vožnje.³⁸ Izgleda da se zahtjevima tržišta prilagodila i radionica drvenih brodova u Iki, koja je umjesto ribarskih izrađivala čamce od jedne tone nosivosti, za prijevoz i zabavu turista.³⁹

Dok je kvalificirano ugostiteljsko osoblje dolazilo pretežno iz Kranjske, Štajerske i Beča, domaći ljudi su bili zaposleni kao fizički radnici. Oni su u pravilu bili mineri i klesari u pet novootvorenih kamenoloma, zidari, nosači, kovači, kočijaši, kirijaši itd. Postojala su njihova strukovna udruženja ili za-

³⁶ B. Benussi: Manuale di geografia dell'Istria, str. 112, Trieste 1877.

³⁷ Annuario marittimo per l'anno 1891 dell'I. R. Governo marittimo in Trieste, Trieste 1891, str. LXXIII: Prema navedenom izvoru brodogradilište u Iki je 1890. zapošljavalo 22 radnika.

³⁸ Illustrierter Führer durch Dalmatien (nebst Abbazia und Lussin) bis Korfu, str. 117, Wien und Leipzig 1909.

³⁹ V. Rogić: Pomorska enciklopedija, sv. 3, str. 396, Zagreb MXMLVI.

druge.⁴⁰ Mnoge ženske su radile kao pralje. One su u početku rublje odnosile kući i nakon pranja ponovo ga vraćale u hotele. To je trajalo sve dok nije napravljena centralna praonica, nakon što je Opatija 1897. dobila vodovod s Učke. S turizmom se razvila i vodička služba.

Prijevoznništvo je cvalo zato što se Opatija nalazi nekoliko kilometara od željezničke stanice Matulji. Preko Matulja je pristizao najveći broj posjetilaca, građevinskog materijala i namirnica. Na toj relaciji (Matulji—Opatija) se moglo dnevno pobrojati do četiri stotine i pedeset zaprežnih kola.⁴¹ Stoga nije ni čudo što je 1900. godine u Opatiji (95) i Voloskom (23) popisano sto i osamnaest konja.⁴² Prema sjećanju starijih mještana bilo ih je mnogo više. Navodno, samo austrijski poduzetnik Ignatz Brückner je držao oko stotinu pari konja!? Prijevoz putnika fijakerima je opao čim je 1908. proradila mala električna željeznica Matulji—Opatija—Lovran (12 km), a potpuno nestaje kasnijom najezdom automobila.

Turizam je već koncem prošlog i početkom ovog stoljeća u Opatiji učinio toliki preokret kakav se ranije nije mogao ni naslutiti. Neka o tome govore brojke: općina je od poreza za dodjeljivanje raznih građevinskih dozvola i drugih daća 1882. dobila svega 1 030, a 1905. čak 105 546 kruna.⁴³ Na željezničku stanicu Matulji je 1882. doputovalo 3 032, a 1905. oko pedeset tisuća putnika. Utržak od prodaje voznih karata na toj stanici pokazuje još veći porast. Godine 1882. od prodaje karata ubrano je 16 092 krune, dok se 1905. inkaso povećao na 447 377 kruna. S turizmom je nastalo i oživjelo opatijsko lučko пристаниште. Luka u Opatiji je 1886. registrirala 841 brod, a 1911. godine iz Opatije (13 154) i Voloskog (2 131) ukupno je otpremljeno 15 285 brodova.⁴⁴ Tada se vrlo gust promet odvijao s Rijekom. Pred prvi svjetski rat između Rijeke i Opatije brod je saobraćao preko dvadeset puta dnevno! Kasniji razvoj prilika potpuno je izmijenio situaciju u prometu putnika. Opatijska luka u novije vrijeme prihvaća malo parobroda i još manje jahta, jer nije dovoljno uređena za njihovu opskrbu.

ODRAZ TURIZMA NA URBANIZACIJU I FIZIONOMIJU NASELJA

Izgled Opatije odraz je njene orijentacije na turističko privređivanje, etapnog rasta u nejednakim historijskim uvjetima, različitim potrebama, mogućnosti i ukusa. U dopadljivoj fizionomiji ovog mladog naselja dominiraju hoteli i vile, parkovi sa zimzelenim drvećem, te uređeni vrtovi s vočkama i cvijećem. Razmještaj izgrađenih i zelenih površina odaje sliku takozvanog »vrtnog tipa grada«. Obalni rub Opatije prati promenada koja se proteže sve do Lovrana i ukupno je dugačka dvanaest kilometara. Uz šetalište se nalaze reprezentativni turistički objekti, a dalje od obale topografski povoljnije

⁴⁰ Katastar der Gewerbegenossenschaften in Krain, Küstenland und Dalmatien, Wien 1912, IV Band, na str. 178: Za Opatiju se navodi Udruženje građevinskih i zidarskih radnika, Udruženje nosača, Udruženje kirijaša i kočijaša, Udruženje hotelijera, svratištara i gostioničara.

⁴¹ Naša sloga, br. 40, str. 3, Pula 1906.

⁴² Gemeindeflexikon von Krain (stanje 31. prosinca 1900), str. 91, Wien 1905.

⁴³ Kur und Bade-Zeitung der Österreichischen Riviera, Nr. 1, str. 3, Abbazia 1906.

⁴⁴ Annuario marittimo per l'anno 1911, str. CLXV, Trieste 1913.

položaje zauzimaju stambeni dijelovi naselja. Izduženost Opatije duž marnog ruba (oko 5 km) i terasasta konfiguracija terena na istočnom podnožju Učke omogućavaju, da gotovo svaka kuća gleda panoramu Kvarnera.

Suvremena turistička izgradnja pokazuje slabiju dinamiku rasta od stambene izgradnje. Opatija je u poslijeratnom razdoblju osvježena sa svega četiri nova hotelska objekta. Ona u tom pogledu stoji daleko slabije od mnogih, doskora anonimnih naselja, u kojima su nikli čitavi hotelski kompleksi. Urbanistički plan predviđa zgrade do pet katova i upućuje na strože statičke propise, budući da se Opatija nalazi u zoni potresa. Također, obavezno je uklapanje u prirodni ambijent i iznalaženje najboljih funkcionalnih rješenja kako bi se još više kompletirao turistički portret ovog grada. Zbog toga novogradnje popunjavaju dozvoljene praznine starijeg okvira grada ili se izvlače na više rubne zone. Tako naselje višekatnica, Kosovo, izrasta na nadmorskoj visini od 100 m, koje će, kada se potpuno dovrši, pokrivati površinu od 21 ha i brojiti oko dvije tisuće stanovnika. Ostale nove gradske jezgre su: Tošina i Varljeni iznad Voloskog, te Južno naselje, Vrutki i Baredi.

Ritam stambene izgradnje na teritoriju općine Opatija donedavna se nalazio u stalnom usponu. Godine 1956. useljeno je svega osam novih stanova, 1964. sto osam, a 1969. sto sedamdeset i dva. Od popisa u proljeće 1971, do konca navedene godine, stambeni fond se povećao sa 8 475 na 8 585 ili za sto i deset stanova. Nakon oslobođenja prosječno svake godine se izgradi sto novih stanova, a to je znatno više od međuratnog prosjeka.

Ističe se gradnja privatnih obiteljskih kuća, premda su cijene građevinskog terena i komunalnih priključaka dosta visoke. Tokom 1968. i 1969. godine dovršene su devedeset dvije privatne kuće (u Opatiji 27, Lovranu 17, Matuljima 10 i ostalim naseljima općine 38), a tada se u gradnji nalazilo još devedeset i devet obiteljskih kuća. Vlasnici tih novoizgrađenih (92) i nedovršenih (99) kuća su pretežno s opatijsko-riječkog i kastavskog područja. Prema zanimanju, deklariranom u molbi za dobivanje građevinske dozvole, njihova profesionalna struktura je dosta raznovrsna. Začudo, prevladavaju radnici (62) i službenici (60). Slijede ih inženjeri i tehničari (12), naši zemljaci na privremenom radu u inozemstvu (10), penzioneri (10), samostalni obrtnici i zidari (9), ugostitelji i trgovci (6), domaćice (5), šoferi (3), liječnici (2), ostali (14) i nepoznati (9). Veličina i komfor kuća odražavaju financijsku snagu njihovih vlasnika. Najčešće se podižu jednokatnice s jednim ili dva trosobna, ili jednim četverosobnim stanom. Na veličinu stanova, raspored i funkcionalnost prostorija djelomično utječe konjunktura kućne radinosti tokom ljeta i posebna računica koju pri tome imaju iznajmljivači soba turistima.

Urbanizacija Opatije do 1945. godine. Za razliku od sadašnje relativno intenzivne građevinske aktivnosti, međuratna učmalost nije mnogo pridonijela prostornom širenju našeg promatranog naselja. Opatija pod vlašću Italije nije dobila niti jedan novi hotel! Izgrađeno je svega dvadesetak obiteljskih kuća. Slabo se gradilo i na ostalom dijelu Liburnijske rivijere, pa je lako konstatirati, da su osnovne crte u fizionomiji Opatije i Lovrana formirane u doba Austrije.

Opatija je najljepši primjer preobražaja naselja pod utjecajem turizma na našem dijelu jadranskog primorja. Do pojave mladog društveno-ekonomskog fenomena, Opatija je bila zaselak u kojem su ribari iz Veprinca vezivali

svoje čamce. Sve građevine ovoga zaseoka su 1814. jedva pokrivala jedan i pol juger,⁴⁵ što bi odgovaralo površini tridesetak kuća, s tlocrtom 12 puta 10 metara. Pejzažna i funkcionalna transformacija Opatije započela je 1844. izgradnjom vile »Angioline«, a nastavljena je u drugoj polovici prošlog stoljeća, kada su bolje sagledane ovdašnje bioklimatske vrijednosti. Otvaranjem hotela »Kvarner« 1884. počinje tridesetgodišnje prosperitetno razdoblje, u kojem su se nadmetali dionički i privatni kapital. Tada su najraskošnije ljetnikovce zidali bogatuni iz Beča, Graca, Budimpešte, te neki domaći brodograditelji (Topić) i pomorski kapetani.

Pri svršetku prošlog i na početku ovoga stoljeća Opatija je (uz Rijeku i Pulu) pretvorena u jedno od najvećih jadranskih gradilišta. Ona je 1890. zapošljavala preko sedam stotina radnika.⁴⁶ Već tada Opatija je imala 163 zgrade i pokazivala je obrise budućeg mondenog zimovališno-balneološkog središta. Ritam zidanja i dovršenja kuća do 1910. godine pokazuje nam tablica.

Tabl. 13. Broj kuća u Opatiji 1890—1910. godine⁴⁷

	Broj kuća			Indeks		
	1890.	1900.	1910.	1890. 1910.	1900. 1910.	1890. 1910.
Naselje						
Opatija	163	278	345	170,5	124,1	211,6
Volosko	190	236	294	124,2	124,6	154,7
UKUPNO	353	514	639	145,6	124,3	181,0

Broj kuća i naznačeni indeksi govore da je dinamika urbanizacije bila osobito jaka između 1890. i 1900. godine. Samo u tom desetljeću Opatija je dobila 115, a Volosko 46 novih kuća. Opatija je rasla brže od Voloskog i 1910. brojili su zajedno 639 kuća. Označimo li brojno stanje kuća 1890. godine sa 100, indeks porasta do 1910. iznosio je u Opatiji 211,6, a u Voloskom 154,7.

Teško je preciznije odrediti koliko je bilo stambenih kuća i koliko zgrada s isključivom turističkom namjenom, jer su podaci dosta kontradiktorni. Prema jednom izvoru, Opatijska rivijera je 1910. raspolagala sa dvadeset pet hotela, trideset pet pansiona, šezdeset četiri svratišta, sedamnaest restauracija, četrnaest kavana i sedamnaest gostionica.⁴⁸ Prelistavanjem turističkih Kur und Bade-Zeitung, koje su izlazile u Opatiji od 1906. do 1914. godine, izbrojio sam, da su posjetioci Opatije 1911. odsjedali u dvadeset dva hotela, trideset tri pansiona, sto šezdeset vila i dvanaest lječilišta.

Vanjština mnogih objekata u Opatiji odaje kopiju historijskih stilova. Kod starijih objekata susreću se obilježja alpsko-tirolske arhitekture (jako strmi krovovi), baroka, venecijanske gotike i secesije, s veoma kićenim fasa-

⁴⁵ Juger je stara mjera za površinu, 1 juger = 2 515 m².

⁴⁶ G. Modrich, str. 98, Milano 1891: »In Abbazia sono occupati presentamente in permanenza oltre 700 operai.«

⁴⁷ Gemeindelexikon von Krain, str. 90, Wien 1905. i Kur und Bade-Zeitung der Österreichischer Riviera, 6. Jahrg., Nr. 7, str. 3, Abbazia 1911.

⁴⁸ Adria, Heft 3, str. 118, Trieste 1911.

dama. Bečki graditelj K. Seidl je tek oko 1910. počeo unositi jednostavnije linije i pokušao imitirati izvornu istarsku tradiciju.

Urbanistička kompozicija Opatije mogla je biti još ljepša, da se u početku nije radilo nekontrolirano i bez jedinstvenog plana. Devedesetih godina 19. st. postojala je Komisija za odobravanje i nadziranje gradnje. U njoj se nalazio i jedan liječnik, što je bilo normalno s obzirom na tadašnju primarnu ulogu naselja. Izgleda da ta Komisija nije uspjevala, jer se građevinski red Opatije 1904. godine našao na sjednici Pokrajinskog sabora u Poreču.⁴⁹

Do kraja austrijske vladavine Opatija se spojila sa susjednim Voloskim. Ta dva naselja širila su se jedno prema drugome i međusobno su srasla u jedinstvenu prostornu i funkcionalnu cjelinu. Volosko je u početku zadržalo upravno-administrativnu funkciju, a moderna Opatija privukla je ustanove u vezi s novom orijentacijom. Postala je sjedište zabavnog života, lječilišne uprave, regionalnog turističkog saveza, putničkih agencija, lučke carine, filijala mnogih banaka itd.

ZAKLJUČAK

Iz prethodno izloženog sadržaja proizlazi da je Opatija turistički centar s dugom tradicijom i zavidnom reputacijom. Razvila se na zapadnoj obali Kvarnera, svega desetak kilometara od naše najveće pomorske luke u kojoj se sastaju važne saobraćajnice. Opatija danas ima trideset dva hotela, nekoliko odmarališta i mnogobrojne vile okružene parkovima sa zimzelenim drvećem. U sve objekte odjednom može prihvatiti oko šest i pol tisuća gostiju.

Opatija je u nas jedinstven primjer transformacije zaseoka u gradsko naselje pod utjecajem turizma. Prije razvoja turizma (pred sto i trideset godina) imala je svega oko 250 stanovnika, a po zadnjem popisu ima ih skoro devet tisuća. Rano uključivanje u evropska turistička strujanja prvenstveno zahvaljuje dobrim kopnenim vezama sa zaleđem i specifičnim odlikama klime na istočnom podgorju Učke. Kada je Opatija 1889. proglašena prvim klimatskim lječilištem na Jadranu, započelo je njeno brže prerastanje u čuveni zdravstveni i zimovališno-zabavni centar visoke aristokracije. Već do prvog svjetskog rata poprimila je fizionomiju turističkog gradića, s kvalitetom usluga koje su se mogle mjeriti s najpoznatijim postajama talijanskog i francuskog dijela Mediterana. Tada je imala kockarnicu i bazene s grijanom morskom vodom, za kupanje tokom zime. Mnogi hoteli i vile su proveli moršku vodu do svojih kupatila, što je bila rijetkost onoga vremena.

Što se Opatija više razvijala, gospodarska struktura njenih posjetilaca bivala je sve složenija. Godine 1910. registrirani su turisti iz osamnaest država Evrope i četiri kontinenta. Dakako, najviše ih je dolazilo s područja Austro-Ugarske Monarhije. Sličan geografski sastav gostiju Opatija je imala i 1912. godine kada je zabilježila maksimum u prvom razdoblju svoga razvoja. Te je godine čitavo istočno-jadransko primorje evidentiralo oko 236 000 posjetilaca,

⁴⁹ I. Blažević: Liburnijska rivijera — prilog boljem poznavanju povijesti istarsko-kvarnerskog turizma, Istarski mozaik, br. 5, str. 55, Pula 1973.

a Opatija je sama apsorbirala blizu jedne četvrtine (23,1%), držeći čvrsto prvo mjesto s dvostruko većim prometom od Dubrovnika. Prosjek boravka bio je nekoliko puta veći nego danas, tako da je relativno mali broj turista ostvarivao veliku masu noćenja. Broj realiziranih noćenja iz 1912. premašen je tek 1966. godine!

Međuratne godine pod Italijom nisu bile tako plodonosne. Turizam Opatije i cijele Istre zapao je u krizu iz koje su samo povremeno dopirali simptomski oživljavanja. Znatno je prorijeđena stalna turistička publika koja je ranije redovito dolazila, dugo ostajala i mnogo trošila. Nisu pomogla ni prilagođavanja novoj klijenteli, niti olakšice kojima se pokušavalo privući turiste. Veću privlačnu snagu od Opatijske rivijere imali su crikveničko i dalmatinsko primorje u sastavu Jugoslavije, kamo je skrenuta glavna rijeka turista iz unutrašnjosti. Opatija je pod talijanskom vlašću stagnirala i nijednom nije dosegla fizički obim turističkog prometa iz 1912. godine. S jako smanjenom posjetom, Opatija više nije mogla konkurirati za prvo mjesto i prepustila ga je Dubrovniku. U toj drugoj fazi, brzo se gasila njena zdravstveno-zimovališna funkcija i ništa nije učinjeno za poboljšanje materijalne baze turizma. Zarada u sezonskom turističkom poslovanju postala je nesigurna, pa se to odrazilo na ekonomsku emigraciju i usporeni demografski rast Opatije do drugog svjetskog rata.

Do reanimacije turizma i građevinske aktivnosti došlo je tek poslije priključenja Opatije Jugoslaviji. Nakon nužnog osposobljavanja oštećene materijalne osnove i infrastrukture, turizam Opatije je prošao sve faze karakteristične za većinu centara našeg primorja. Najprije je uslijedila orijentacija na domaće turističko tržište i na zemlje istočnog socijalističkog bloka do poznatog konflikta 1948. godine. Prekretnica je nastala 1952. okretanjem Opatije komercijalnom turizmu i tržištu zemalja sa čvrstom valutom. Otada do danas stranci stalno drže prevagu u nacionalnoj strukturi posjetilaca, a pojedinih godina odnos posjete iz inozemstva i Jugoslavije je šest naprama jedan! Prevladavaju turisti iz Savezne Republike Njemačke, Italije i Austrije.

U poslijeratnom razdoblju Opatija je činila napore da ponovo izbije na čelo rang-liste među turističkim centrima na Jadranu. Uspjela je potisnuti Dubrovnik na drugo mjesto samo 1957, 1958. i 1960. godine. Poslije toga je izgubila korak. Brojem posjetilaca prestigili su je Dubrovnik, Poreč i neki tranzitni turistički centri. Prema broju ostvarenih noćenja (1972. — nešto više od jedan milijun) zauzima četvrto mjesto u Istri i sedmo na Jadranu. Sadašnja situacija ne daje nadu da bi se navedeni redoslijed uskoro mogao bitnije izmijeniti. Većina konkurenata je previše odmakla, a Poreč ima velike mogućnosti i ambicije da postane nacionalno turističko mjesto broj jedan.

Suvremeni razvoj Opatije prate određeni problemi koji usporavaju jaču ekspanziju naselja i turizma. Prvo, da podsjetimo, zalazak sunca za greben Učke zasjenjuje obalu i kupači se prijevremeno povlače u hotele. Obala je mjestimice nepristupačna, a plaže pretijesne, pa Opatija ne može zadovoljiti normativ prema kojemu svakom kupaču treba osigurati četiri do šest četvornih metara sunčališta. Taj će se problem teško riješiti i u budućnosti, pogotovo zato, što perspektivni plan predviđa da će Opatija krajem ovoga stoljeća imati skoro 20 000 stanovnika i oko 15 000 turističkih kreveta! Paralelno se planira nasipavanje mora u predjelu glavnog kupališta »Slatina« i stvaranje betonskog sunčališta od 33 000 m², ali ni to neće biti dovoljno.

Nadalje, odavna se osjeća potreba za povećanjem parkirališnog prostora i efikasnije reguliranje saobraćaja što prolazi kroz centar grada. Čini se da valja pričekati dovršenje cestovnog tunela kroz Učku (dužina — 5 070 m) koji će rasteretiti obalni automobilski put Pula—Opatija—Rijeka. Nove teškoće nastaju oko turističke rehabilitacije pedeset i sedam bivših turističkih objekata u Opatiji i Lovranu, koji su u poratnim godinama kratkog planiranja pretvoreni u stambene kuće. Za stanovništvo u tim zgradama potrebno je sagraditi nekoliko stotina novih stanova. I još nešto. Turizam Opatije može biti ugrožen jačanjem industrije i lučkih funkcija u Rijeci.

Ivan Blažević

OPATIJA — DIE ENTWICKLUNG DES TOURISMUS UND SEIN EINFLUSS AUF DIE TRANSFORMATION DER ANSIEDLUNG

Zusammensetzung

Opatija ist die älteste und heute eine der bekanntesten Touristenansiedlungen an den Adriaküstenlande Jugoslawiens. Sie entwickelte sich an der Westküste des Kvarners, etwa 10 km von unseren grössten Meershafen Rijeka in deren sich die wichtigen Verkehrswege die aus dem kontinentalen Hinterland kommen zusammentreffen. Das Klima ist in allen Jahreszeiten sehr angenehm. Die Winter sind mild. Davon zeugt die üppige mediteranische und immergrüne subtropische Vegetation. Das Gebirge Učka schützt Opatija von dem kalten kontinentalem Wind.

In zweiunddreissig Hotels verschiedener Kategorien, zahlreichen Privatzimmern und einigen Erholungsstätten kann Opatija sechstausendfünfhunder Gäste auf einmal empfangen. Fünf Hotels haben Winterschwimmbassin mit temperiertem Meerwasser. Für ausländische Touristen ist ein Specielcasino da. Aus Opatija werden Ausflüge in die Adelsberger Grotte (Postojna), auf Plitwicer See und in Gorski kotar veranstaltet das im Winter mit Schnee reich ist.

Der Tourismus datiert hier aus dem Jahr 1844. Opatija hatte damals 250 Einwohner. Die schnelle Entwicklung beginnt seit dem Jahre 1889, als Opatija zum ersten Klimakurort an der Adria verlautbar wurde. Opatija hat schon bis zum ersten Weltkrieg die Pysiognomie eines Touristenständchens bekommen und ein grosses Ansehen in Europa gewonnen. Es ist von Mitgliedern der Herrscherhäusern und eliten Publikum besucht worden. Im Jahre 1912 hatte Opatija nahe 55 000 Touristen. Man nannte es »Nice der Adria«, weil es fast ein Viertel das Gesamtbesuches an dem Küstenland Dinara selbst absorbiert hat.

Opatija befand sich zwischen den zwei Weltkriegen unter der Herrschaft Italiens. In diesem Zeitraum kam der Fremden verkehr im Kriesis und nie- und niemals erreichte es den Touristenamfall aus dem Jahre 1912. Mit dem vermindertem Touristenbesuch konnte Opatija niemihr für den ersten Platz

konkurieren und überliess es Dubrovnik. Unter Italien wurde kein neues Hotel erbaut und dan stillte auch die Gesundheits und Winteraufenthalts Funktion von Opatija. Der Verdienst im Saisontourismus wurde unsicher so hat es auch an die Auswanderung der Bevölkerung und an dem Verlangsamten Wuchs Opatija reflektiert.

Nach dem zweiten Weltkrieg belebte sich der Tourismus wieder und Opatija bezeihnete neidische Resultate. Im Jahre 1972 evidentierte Opatija fast zweihunderttausend Gäste und zum erstmal in seiner Geschichte hat es eine Million Übernachtungen übertroffen. Es dominieren die Touristen aus des Bundesrepublik Deutschland, Italien und Österreich. Nach der Zahl der Besucher steht Opatija heute auf der vierten Stelle und nach der Zahl der verwirklichten Übernachtungen auf der siebenten Stelle an der Ostküste Adria. Seine Anteilnahme im Touristenverkehr der Küstenlandesansiedlungen fiel von 23,1 % in Jahre 1912 auf 3,9 % in Jahre 1972. Die jüngeren Zentren, die eine grössere Raumfläche zum Ausbau der neuen Hotels hatten, überhielten es. Die Strände in Opatija wurden eng und können die Norm, nach der man jeden Bodenden vier bis sechs m² Sonnenbadfläche versichern Soll, nichtmehr befriedigen. Dieses Problem wird auch in der Zukunft schwer gelöst werden, denn der urbanistische Plan voransicht, dass Opatija bis Ende des zwanzigsten Jahrhunderts nahe 20 000 Einwohner und zirka 15 000 Betten für die Touristen haben wird!?